

Marcus Fabius Quintilianus om efterligning og om originalitet

Indledning til den danske oversættelse af *Institutio oratoria* X.2

ved Pernille Harsting

Marcus Fabius Quintilianus blev født o. år 40 e.v.t. i Calahorra i Nordspanien og døde i Rom o. år 96. Som ung studerede han retorik i Rom; derefter vendte han for en periode hjem til Spanien, og i 68 fulgte han statholderen, den kommende kejser Galba tilbage til Rom. Her fik han i 71 under kejser Vespasian tildelt, hvad der betragtes som historiens første statslige professorat i retorik. I nogle år var Quintilian desuden privatlærer for kejser Domitians to arvinger.

I den senere del af sit liv skrev Quintilian en afhandling om årsagerne til veltalenhedens forfald, *De causis corruptae eloquentiae*. Afhandlingen er gået tabt, og vort kendskab til dens indhold begrænser sig til referencer i den samtidige litteratur. Efter afslutningen af *De causis* begyndte Quintilian at nedskrive sit hovedværk, *Institutio oratoria*, En talers uddannelse. Værket opsummerer Quintilians forståelse af retorikkens væsen og indhold og er baseret på de praktiske erfaringer, han havde høstet gennem et livs pædagogiske virke.

En talers uddannelse lå færdig o. år 95 i tolv bøger, der følger taleren fra fødsel til pensionsalder, fra hans første sprogindlæring til hans sidste retssag: bog I handler om alt det, der ligger forud for retoriklærerens pligter, dvs. barnets første år til og med undervisningen hos grammatiklæreren. Bog II drejer sig om elementarundervisningen hos retoriklæreren og indeholder desuden en grundig diskussion af retorikfagets status og indhold. I de følgende bøger behandles talerens arbejdsfaser, først *inventio* og *dispositio* (bog III-VII), dernæst *elocutio*, *memoria* og *pronuntiatio* (bog VIII-XI), mens bog XII som den sidste i værket diskuterer den færdiguddannede talers personlige egenskaber og moralske forpligtelser, hans talestil og ideelle karriereforløb.

Den tekst, jeg nedenfor har oversat til dansk, udgør et centralt afsnit i Quintilians redegørelse for den sproglige bearbejdning af stoffet. I håndskrifttraditionen — men ikke nødvendigvis fra Quintilians egen hånd — er kapitlet benævnt "Om efterligning" (*De imitatione*), og den gængse opfattelse af, hvad kapitlet drejer sig om, er formuleret af George A. Kennedy i *A New History of Classical Rhetoric* (1994): "The second chapter of [book X] is the best surviving account of the theory of "imitation" of

literary models as the source of excellence in writing. The student is recommended to imitate the style of a variety of writers and especially to imitate strong examples of qualities in which he is weak" (s. 184).

Imidlertid indeholder Quintilians tekst i lige så høj grad en teori om originalitet som om efterligning. Begge dele er af største vigtighed for talekunsten, understreger Quintilian, omend på hver sin måde og hvert sit tidspunkt. Efterligning er det nødvendige udgangspunkt for enhver form for indlæring; men ligesom eleven i retorskolen snarest muligt skal begynde at konkurrere med sine jævnbyrdige og søge at overgå dem (og den proces beskriver Quintilian i bog II), således skal også den uddannede taler tage kampen op ikke blot med sine samtidige konkurrenter, men også med sine forgængere og forbilleder, og bestræbe sig på at blive endnu bedre end dem. Med andre ord: hvor efterligning ligger til grund for indlæringen efter det princip, René Girard i vore dage har kaldt "mimetic desire" — med Quintilians ord: "I alle livets forhold er det jo sådan, at vi gerne selv vil kunne gøre det, vi synes om hos andre" (jf. oversættelsen nedenfor) — er konkurrence (*aemulatio*) en forudsætning for nyskabelse (*inventio*) (se også Harsting 1998, s. 1328ff).

Målet er den fuldkomne taler, en idealforestilling, som Quintilian har overtaget fra sit store forbillede Cicero. Mens Cicero i *Orator* lader forstå, at man ikke skal gøre sig håb om at finde bedre talere end Demosthenes blandt grækerne og ham selv blandt romerne, insisterer Quintilian imidlertid på retorikkens fortsatte vækst. Jo flere gode forbilleder og jo mere viden taleren har til sin rådighed, jo bedre er talekunstens vilkår.

Quintilian er ofte, på baggrund af hypoteser om indholdet af hans tabte afhandling om veltalenhedens forfald, blevet gjort til talerør for en pessimistisk holdning til retorikkens fremtid i den romerske kejsertid. Hans kapitel om efterligning og originalitet kan naturligvis, ligesom resten af *En talers uddannelse*, fortolkes som en besværgelse af tingenes aktuelle og sørgelige tilstand. Jeg vil imidlertid hævde, at det langt fra er forfaldets og afmagtens spøgelse, der går gennem Quintilians værk. Tværtimod kan fremstillingen af *En talers uddannelse* læses som taleren, forfatteren og underviseren Quintilians egen styrkeprøve med en særlig stærk forgænger og et stort ideal, nemlig Marcus Tullius Cicero (se Harsting 1998, s. 1334ff).

Quintilians *Institutio oratoria* er oversat til de moderne hovedsprog. Vi kan glæde os til den nye engelske oversættelse, der er på vej i The Loeb Classical

Library til afløsning af H. E. Butlers problematiske oversættelse fra 1920-1922. På engelsk findes desuden John Selby Watsons oversættelse fra 1856 (et udvalg af Watsons oversættelse blev genoptrykt så sent som i 1987, et andet i 1990). Det nedenfor oversatte kapitel 2 fra bog X foreligger desuden i en separat engelsk oversættelse ved Michael Winterbottom fra 1972. På tysk findes Helmut Rahns oversættelse fra 1972-1975, og på fransk Jean Cousins oversættelse fra 1975-1980, begge af hele Quintilians værk.

I Danmark udkom der på initiativ af "Selskabet til de skønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse" i årene 1776-1779 en serie oversættelser af Quintilians bog X, XI og XII. Oversættelserne mødte åbenbart stor interesse, eftersom hovedparten af dem blev genudgivet i 1794. Derudover begrænser de publicerede danske oversættelser af *Institutio oratoria* sig til følgende enkelte kapitler eller dele heraf: (a) bog I, kapitel 2-3, ved Jacob Baden, 1799; (b) bog I, kapitel 1, ved J. Møller, 1806; (c) bog I, kapitel 1-3, ved Johannes Grønlund, 1826; (d) et uddrag af bog X, kapitel 1, ved Hanne Ishøj, 1996 (hvori Quintilian giver en oversigt over de græske og latinske forfattere, der særligt kan tjene som forbilleder for den kommende taler); og (e) bog X, kapitel 2, ved undertegnede, 2000; denne tidligere version erstattes nu af den nedenfor følgende oversættelse.

Med en tysk, en fransk og snart en god engelsk oversættelse er det spørgsmålet, hvor stort behovet er for en komplet dansk oversættelse af Quintilians *Institutio oratoria*, og hvor højt et sådant arbejde skal prioriteres. De kommende år vil vise, i hvilket omfang mine egne planer om at oversætte om ikke hele, så udvalgte dele af Quintilians værk til dansk lader sig realisere.

Litteratur:

Jacob Baden, Hans Jørgen Gottschalck, Peder Schouboe og Isak Severin Frimann: *Quintilians Undervisning i Veltalenheden. Tiende, Ellevte og Tolvte Bog*. (København: H. C. Sander og H. C. Schröder, 1776-1779; 2. udg.: Gyldendals Forlag, 1794).

Jacob Baden: "Hvad er nyttigst, enten at holde et Barn som skal studere (studentem) hjemme og inden egne Vægge, eller at overgive det til, saa at sige offentlige Lærere? (Oversat af Qvintilians Anvisning til Talekonsten I

B. 2. Cap.)", *Kjøbenhavns Universitetsjournal udgiven ved Professor Jacob Baden*, 7. årg., 2. hefte (1799) (København: Johan Frederik Schultz, 1799), s. 90-95.

Jacob Baden: "Hvorledes man skal prøve et Barns Nemme og Begreb, af Qvintilians Anvisning til Veltalenhed I.[3]", *Kjøbenhavns Universitetsjournal udgiven ved Professor Jacob Baden*, 7. årg., 3. hefte (1799) (København: J. F. Schultz, 1799), s. 135-137.

H. E. Butler: *The Institutio oratoria of Quintilian with an English Translation by H. E. Butler*, The Loeb Classical Library, 4 bd. (London 1920-1922).

Jean Cousin: *Quintilien, Institution oratoire, texte établi et traduit par Jean Cousin*, Association Guillaume Budé, 7 bd. (Paris 1975-1980).

René Girard: *"To Double Business Bound": Essays on Literature, Mimesis, and Anthropology* (Baltimore: Johns Hopkins U. P., 1978).

Johannes Grønlund: *De tre første Kapitler af Qvintilians Veltalenhedslære. Oversatte som Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Vordingborg lærde Skole i September 1826* (Kjøbenhavn: Andreas Seidelin, [1826]), s. 3-32.

Pernille Harsting: "Quintilian, Imitation, and 'Anxiety of Influence'", i *Quintiliano: Historia y Actualidad de la Retórica*, bd. 3, udg. af Tomás Albaladejo m.fl. (Logroño: Instituto de Estudios Riojanos, 1998), s. 1325-1336.

Pernille Harsting: "Om efterligning". Oversættelse fra latin af Quintilian, *Institutio oratoria* X.2, m. retorikhistorisk indledning, *Rhetorica Scandinavica* 16 (Syvmil Forlag: Regstrup 2000), s. 5-11.

Hanne Ishøj: *Kritik og retorik. Quintilians litteraturhistorie Institutio oratoria X 1*, 46-131. *Oversættelse med essays om Alexandriatraditionen og den antikke poesi og prosa* (Århus: Aarhus universitetsforlag, 1996).

George A. Kennedy: *A New History of Classical Rhetoric* (Princeton: Princeton U. P., 1994).

J. Møller, "Hvad man har at agte ved Barnets første Dannelse, og hvorledes de første Elementer bør bibringes det, af Qvinctilians Anviisning til Talekunsten", *Egeria, Fjerdingaarsskrift for Opdragelses- og Underviisningsvæsenet i Danmark og Norge*, 2. årg., 1. bd. (København: Morthorstes Enke & Comp., 1806), s. 173-187.

Helmut Rahn: *Marcus Fabius Quintilianus, Ausbildung des Redners, Zwölf Bücher. Herausgegeben und übersetzt von Helmut Rahn, Texte zur Forschung*, 2 bd. (Darmstadt 1972 og 1975; 2. rev. udg. 1988).

[Laur. Sahl]: *M. F. Qvintilians Underviisning i Veltalenheden. Tiende Bog [samt bog 11 og 12]* (København o. 1776).

John Selby Watson: *Institutes of Oratory; or, Education of an Orator. In twelve books. Literally translated with notes*, 2 bd. (London, 1856 [a]; 2. udg.: London: Bell, 1875-1876 [b]). [OBS! Disse værker har jeg ikke haft adgang til; mine inf. er fra hhv. British Librarys & National Library of Scotlands online-kataloger [a], og Library of Congress Online Catalog [b].]

John Selby Watson: [genudg. af dele af 1856-oversættelsen], i *Quintilian on the Teaching of Speaking and Writing, Translations from books one, two, and ten of the Institutio oratoria*, udg. af James J. Murphy (Carbondale: Southern Illinois U. P., 1987). [OBS! Dette værk har jeg ikke haft adgang til; mine inf. er fra Library of Congress Online Catalog.]

John Selby Watson: [genudg. af flg. dele af 1856-oversættelsen: II; X.2-6; XII.pr.-5; XII.11], i *The Rhetorical Tradition. Readings from Classical Times to the Present*, udg. af P. Bizzell og B. Herzberg (Boston: Bedford Books of St. Martin's Press, 1990), s. 297-363.

Michael Winterbottom: "Imitation" [engelsk oversættelse af *Inst. or. X.2*], i *Ancient Literary Criticism — The Principle Texts in New Translations*, udg. af D. A. Russell og M. Winterbottom (Oxford: Clarendon Press, 1972), s. 400-404.